

*Арешонков Віталій Володимирович,
докторант докторантури та аспірантури Національної
академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник*

МЕТОДИКИ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ: ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

Дослідження, які проводяться експертами при проведенні криміналістичних експертиз, побудовані за певною програмою або ж декількома програмами, роль яких виконують експертні методики. До речі, це передбачено Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженою наказом Міністерства юстиції України №53/5 від 08.10.1998 року, згідно якої під час проведення експертиз (експертних досліджень) з метою виконання певного експертного завдання експертами застосовуються відповідні

методики проведення судових експертиз, вибір яких належить до компетенції експерта.

Однак ні поняття методики, ні її структури та змісту у вказаній інструкції, як і у інших інструкціях (рекомендаціях), затверджених наказами відповідних відомств, експерти яких мають право проводити криміналістичні експертизи, не закріплено. Виключення становить тільки поняття наведене у Порядку атестації та державної реєстрації методик проведення судових експертиз, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України № 595 від 02.07.2008 року. Разом з тим, як зазначено в даному Порядку, таке поняття потрібно розуміти в межах саме даного документа.

Немає єдиного підходу до визначення поняття методики та її змісту і у науковій літературі із проблематики, пов'язаної з експертною діяльністю. Необхідно відзначити, що докладних і розгорнутих характеристик сутності та структури методики судово-експертного дослідження в криміналістичній літературі значно менше, ніж її визначень. У цілому автори сходяться на думці, що будь-яка експертна методика незалежно від її виду повинна включати в себе низку обов'язкових елементів, які утворюють її структуру [1, с. 267].

Також, досить дискусійним у науковій літературі є питання відносно того, у якій формі взагалі може існувати конкретна методика, що використовується в експертній діяльності.

З аналізу наукових джерел можна виділити два підходи розуміння цього питання. Згідно з першим - методику можна розуміти як сукупність даних, які містяться у літературі з конкретного виду експертного дослідження, яка опублікована різними авторами, видавництвами, відомствами у різний час. Це можуть бути і матеріали інформаційно-довідкового та іншого характеру [2, с. 31]. У цьому випадку експерт у процесі практичної діяльності реалізує положення вказаних методичних матеріалів, перетворюючи їх у методики в силу своїх можливостей, залежно від особливостей об'єкта дослідження. Тобто експерт самостійно обирає шлях досягнення мети, керуючись своїми знаннями, досвідом тощо. Другим підходом розуміння сутності методики є її тлумачення як опису науково обґрунтованої та апробованої на практиці послідовності дій, які в тому числі передбачають застосування відповідних методів та технічних засобів щодо вирішення конкретного експертного завдання.

Однак, на нашу думку, перший підхід є не коректним, оскільки згідно з ним можливий суб'єктивізм отримання результатів дослідження, а також це суперечить нормі, закладеній у ст. 8 Закону України «Про судову експертизу», відповідно до якої методики проведення судових експертиз (крім судово-медичних та судово-психіатричних) підлягають атестації та державній реєстрації в порядку, що визначається Кабінетом Міністрів України. Методичні рекомендації, інформаційні листи, періодичні видання та інші матеріали судово-експертних установ, навчальних закладів, науково-дослідних установ, на нашу думку, можуть розглядатися лише як допоміжні документи.

Однією з проблем методичного забезпечення проведення криміналістичних експертиз, на якій неодноразово наголошували науковці, є проблема доступності методик, наявних у реєстрі методик проведення судових експертиз, що ведеться Міністерством юстиції України. При чому це поняття, по суті, об'єднує у собі дві проблеми. Перша, пов'язана з доступом до методик експертами різних відомств, які мають право проводити криміналістичні експертизи за конкретним видом експертної спеціальності (наприклад, балістичне дослідження слідів зброї, слідів пострілу та ситуативних обставин пострілу або дослідження слідів людини та слідів тварини тощо). Полягає вона в тому, що зазвичай методика, яка була

розроблена і апробована в одному відомстві, експертам іншого зовсім недоступна. Та навіть більше, інколи експерти до певного часу просто не знають про їх існування взагалі.

З точки зору авторського права така позиція звичайно має певну логіку, однак, оскільки така ситуація призводить до певної «монополії» у проведенні криміналістичних експертиз, що зазвичай негативно впливає, як на тривалості розслідування, так і на його якості у цілому, на нашу думку, вона потребує свого вирішення. У зв'язку з тим, що криміналістичні дослідження мають право проводити тільки державні установи, для досягнення завдань кримінального провадження такими методиками повинні користуватись (та відповідно мати їх у своєму доступі) експерти всіх відомств у яких проводяться експертизи за відповідним видом експертної спеціальності. Якщо ж така експертиза проводиться на договірних засадах в межах, наприклад, цивільного чи господарського судочинства, таке право може бути закріплено, тільки за експертами того відомства, де така методика була розроблена, або ж можливо розробити механізм відшкодування певної частини коштів від одного відомства іншому.

Інша проблема, пов'язана з доступом до інформації, пов'язаної з методиками, іншими учасниками кримінального провадження (суддями, слідчими, прокурорами, захисниками тощо), яка може знадобитись їм для здійснення їх професійної діяльності, наприклад, для оцінки висновків експерта. Звичайно, що методики, які, по-суті, є документами для службового використання, не можуть бути у загальному доступі. Проте, на нашу думку, повинен бути наявний їх короткий опис (анотація) та більше деталізовано які на сьогодні використовуються експертами, а які вже ні. Для цього, на наш погляд, потрібно провести певну «інвентаризацію» наявних методик, з визначенням тих, які направлені на вирішення одних і тих самих завдань, проте є більш новими та залишити діючими тільки останні.

Перегляд існуючих методик на сьогодні потрібен також для визначення: напрямів за якими методики відсутні взагалі (особливо це стосується комплексних експертиз), застарілих методик, які потребують свого оновлення та доопрацювання. Окрім цього у зв'язку з євроінтеграційними та глобалізаційними процесами в нашій країні та розробкою та впровадженням систем управління якістю у випадку визначення чіткої структури та змісту методик проведення судових (криміналістичних) експертиз, необхідно буде суттєво оновити (переробка, доповнення тощо) методики, які були розроблені за часів СРСР, сучасних аналогів яких на сьогодні не має.

Таким чином на сьогодні: потребує максимально чіткого визначення та закріплення поняття методики, її різновидів, структури та змісту; потребує вирішення проблема доступу до методик різними учасниками кримінального судочинства; існує необхідність перегляду всіх існуючих методик, їх систематизація та суттєве оновлення, як з точки зору приведення до уніфікованої структури існуючих методик, так і розроблення нових за напрямками за якими методики на сьогодні взагалі відсутні.

Список використаних джерел:

1. Слободян Я. І. Методики проведення судових експертиз: проблемно-орієнтувальний аналіз / Я. І. Слободян // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). - 2013. - № 1. - С. 265-272.
2. Кокін А. В. Теория и методические основы исследования нарезного огнестрельного оружия по следам на пулях / А. В. Кокін. - М. : Издательство «Юрлитинформ», 2010. - 352 с.